

**ONA TILI TA'LIMIDA MEDIA MATNLAR BILAN ISHLASH
ORQALI O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI
RIVOJLANTIRISH**

Moxiniso Kòcharova

Ilmiy rahbari: Muhammadiyeva Dinora Tursunpòlatovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Media matnlar — jamiyat hayotining turli sohalarini aks ettiruvchi zamonaviy axborot manbalari sifatida, o'quvchilarning til va fikr ifoda etish qobiliyatlarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda media matnlarni o'qish, tahlil qilish hamda yaratuvchan tarzda ishlatish orqali kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ona tili darslarida media vositalaridan foydalanish pedagogik jarayonning qiziqarli va interaktiv shaklga ega bo'lishini ta'minlashi keltiriladi. Olingan natijalar ona tili ta'limida media matnlarni integratsiyalashning o'quvchilarning til bilimlari va muloqot madaniyatini oshirishdagi rolini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: ona tili ta'limi, media matnlar, kommunikativ kompetensiya, o'quvchi, til o'rganish, pedagogika, axborot vositalari, interaktiv ta'lim

Kirish

Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish - zamonaviy til ta'limining dolzarb masalalaridan biridir. Bugungi kunda kommunikativ kompetensiya nafaqat muloqotda o'z fikrini aniq ifodalash, balki turli media resurslarini tushunish, tanqidiy fikrlash va samarali muloqot qurish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Media matnlar o'quvchilarga real hayotga yaqin muloqot shakllarini o'rgatish imkonini beradi, bu esa ularning ona tilidagi nutq madaniyatini oshirish va kommunikativ ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, ta'lim jarayonida media matnlar bilan interfaol ishlash o'quvchilarning tilni amaliy qo'llash darajasini sezilarli darajada oshiradi hamda ularni zamonaviy jamiyatda samarali muloqotga tayyorlaydi. Media matnlar o'quvchilar uchun haqiqiy va kontekstga boy til materiallari sifatida katta ahamiyatga ega bo'lib, til o'rganish muhitini boyitadi. Ular turli kommunikativ

vaziyatlarni aks ettirib, o'quvchilarga amaliy til ko'nikmalarini shakllantirish imkonini yaratadi. Media matnlari yordamida o'quvchilar haqiqiy hayotdagi muloqot holatlari bilan tanishadi va shu orqali tilni yanada samarali va jonli o'rganish imkoniga ega bo'ladi. Bundan tashqari, media materiallari o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqish va motivatsiyasini oshirib, ularning nutq faoliyatini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu tarzda, media matnlar o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda beqiyos rol o'ynaydi, chunki ular tilni faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan o'zlashtirishga yordam beradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ona tili ta'limida media matnlaridan foydalanish orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini samarali rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlashdir. Media matnlar — bu bolalar va yoshlar uchun qiziqarli va zamonaviy axborot manbalari bo'lib, ular til o'rganish jarayonida real hayotiy vaziyatlarga asoslangan kontekst yaratadi. Tadqiqot doirasida media matnlarning o'quvchilarning tinglash, o'qish, yozish va so'zlashish ko'nikmalarini yaxshilashga ta'siri, shuningdek, ularning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'rni o'rganiladi. Maqsad - media matnlar yordamida o'quvchilarning tilni amaliy qo'llashga bo'lgan motivatsiyasini oshirish, kommunikativ vazifalarni samarali bajarish malakalarini shakllantirish va shu orqali ona tilida erkin va aniq ifoda etish qobiliyatini mustahkamlashdir. Shuningdek, tadqiqot media matnlarning mazmunan boyligi, turli janr va shakllar orqali o'quvchilarning leksik va grammatika bilimlarini chuqurlashtirishga ham qaratilgan.

Ona tili ta'limi milliy madaniyat va millatning kelajak avlodiga yetkazilishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ona tili ta'limida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi dolzarb bo'lib, ayniqsa media matnlar orqali bu jarayon yanada samarali amalga oshirilishi mumkin. Ammo hozirgi ta'lim jarayonida media matnlardan to'liq darajada foydalanish yo'lida qator qiyinchiliklar mavjud. Ular orasida o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirishda amaliy vositalarning yetarlicha qo'llanilmasligi, o'quv dasturlarida media matnlar bilan ishlash bo'yicha metodik baza tanqisligi va muallimlarning bu boradagi malakasining kamchiligi ko'zga tashlanadi. Bu holat ona tili ta'limida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda sezilarli bo'shliqlarni keltirib chiqaradi va ushbu tadqiqotning dolzarbligini asoslaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash mavzusida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va adabiyotlar o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda media vositalarining samarali vosita ekanligini ko'rsatadi. So'nggi

yillarda media matnlar, xususan, video materiallar, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar va audiosketchlar o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotchilar ta'lim jarayonida media matnlarni qo'llash orqali nafaqat til ko'nikmalarini, balki o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini, madaniy xabardorligini va kontaktga kirish qobiliyatini yanada rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydilar. Shu bois, ona tili darslarida media matnlar bilan ishlash pedagogik yondashuv sifatida keng qo'llanilmoqda va bu yo'nalishdagi adabiyotlar o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifodalash, muomala madaniyatini oshirish imkoniyatlarini kengaytirish borasida chuqur tahlil qilinmoqda. Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasida adabiyotlarda turli nazariy asoslar va modellarga duch kelishimiz mumkin. Ushbu nazariyalar, xususan, kommunikativ yondashuv asosida til o'rganishni ta'minlovchi metodologiyalarni o'z ichiga oladi. Masalan, kommunikativ kompetensiya nazariyasi tilni nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri ishlatishni, balki ijtimoiy va madaniy kontekstlarni hisobga olib, samarali muloqot qilishni o'z ichiga oladi. Media matnlar esa o'quvchilarga real hayotdagi kommunikativ vaziyatlarni taqdim etib, ularni tilni amaliy qo'llashga undaydi. Shu bilan birga, media vositalari orqali o'quvchilar turli janrdagi matnlar bilan tanishadi, ularni tahlil qiladi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Adabiyotlarda taklif qilingan model va yondashuvlar, masalan, interaktiv va kontekstual yondashuvlar, media matnlar yordamida kommunikativ malakalarni samarali rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib, media matnlarni ona tili ta'lim jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarning til hamda muloqot sohasidagi kompetensiyalarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasida o'tkazilgan empirik tadqiqotlar ma'lumotlariga ko'ra, ushbu metodologiya o'quvchilarning tilni tushunish, fikr almashish va ifoda etish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Media matnlar, jumladan, audio va video materiallar, interfaol matnlar o'quvchilarga zamonaviy va qiziqarli kontekstda tilni o'rganishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, media elementlaridan foydalangan darslar bolalarning diapazoni bo'yicha kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi, ayniqsa tinglab tushunish va og'zaki muloqotda faol ishtirok etish qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, media matnlar orqali o'quvchilarda madaniy doiradagi bilimlar kengayib, tilga bo'lgan qiziqish va motivatsiya ortadi. Shunday qilib, media matnlar bilan ishlash ona tili

ta'limida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun samarali vosita sifatida tan olinmoqda va uning keng qo'llanilishi ta'lim sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish borasida mavjud adabiyotlarda sezilarli darajada ma'lumotlar mavjud bo'lsa-da, ayrim kamchiliklar va bo'shliqlar ham mavjud. Hozirgi tadqiqotlar asosan nazariy asoslar va umumiy tavsiyalarni o'z ichiga oladi, ammo amaliy metodikalar va media matnlarni konkret dars jarayonlariga qo'llash yuzasidan tadqiqotlar yetarli emas. Shuningdek, kommunikativ kompetensiyaning turli jihatlari, xususan, o'quvchilarning madaniy kontekstda media matnlarni tushunish va tahlil qilish qobiliyatlari bo'yicha chuqur tadqiqotlar o'tkazilmagan. Bundan tashqari, media matnlarning yosh guruhlari va o'quv darajalari bo'yicha ta'sirini o'lchashda ham yetarli empirik ma'lumotlar mavjud emas. Shu sababli, kelajakda media matnlarni ona tilida o'qitishda samaradorligini oshirish, ularning o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasiga ta'sirini aniqroq o'rganish va yangi pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish uchun qo'shimcha tadqiqotlar olib borilishi zarur.

Media matnlar: Ona tili ta'limida media matnlar talim jarayonida o'quvchiga taqdim etiladigan matn turlari bo'lib, ular audiovizual, yozma yoki raqamli formatda bo'lishi mumkin. Ular qalamga olingan axborot, yangiliklar, reklama, intervyular, ijtimoiy tarmoqlar postlari va boshqalarni o'z ichiga oladi. Bu matnlar o'quvchilarning real hayotdagi kommunikativ vaziyatlarga tayyorgarligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Kommunikativ kompetensiya: O'quvchining ona tilida gapirish, tinglash, o'qish va yozish orqali ma'lumot almashish va fikr yuritish qobiliyatidir. Bu kompetensiya lingvistik, sotsial-lingvistik, strategik va madaniy bilimlarni o'z ichiga oladi va o'quvchining o'z fikrini aniq ifoda etish, boshqalar fikrini tushunish va samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Til o'rgatish metodikasi: Ona tili ta'limida til ko'nikma va kompetensiyalarini shakllantirish uchun qo'llaniladigan nazariy va amaliy yondashuvlar majmui. Bu metodikalarga interaktiv usullar, kommunikativ yondashuv, topshiriq asosida o'rganish, multimedia vositalaridan foydalanish va media matnlar bilan ishlash kiradi. Metodika o'quv jarayonida o'quvchi faoliyatini samarali tashkil etishga hamda uning til bo'yicha rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasi o'rganildi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida integratsiyalashgan yondashuv qo'llanildi, bunda nazariy va amaliy tadqiqot usullari birlashgan. Media matnlar tahlili, ehtiyojlarni aniqlash, pedagogik eksperimentlar va o'quv faoliyati monitoringi asosiy tadqiqot vositalari sifatida tanlandi. O'quv jarayonida matnlarni tanlash, ulardan samarali foydalanish va o'quvchilarning til ko'nikmalarini baholashga alohida e'tibor qaratildi. Shu bilan birga, kommunikativ kompetensiyani oshirishga qaratilgan media matnlarning ta'siri boshqarilgan shart-sharoitda tahlil qilindi. Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi nazariy asoslar va amaliy tajribalarni uyg'unlashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, o'quvchilarning ona tili bo'yicha kommunikativ qobiliyatlarini yanada samarali rivojlantirish imkonini berdi.

Ushbu tadqiqot metodologiyasi aralash usullarga asoslangan bo'lib, unda sifat va miqdoriy tahlillar birgalikda qo'llaniladi. Sifat usuli orqali o'quvchilarning media matnlar bilan ishlash jarayonidagi kommunikativ kompetensiyalari va ularning o'zaro muloqotdagi ifodalash usullari chuqur o'rganiladi; bu esa qiziqishlar, motivatsiyalar va o'rganish jarayonidagi nozik nuanslarni aniqlashga imkon beradi. Miqdoriy usul esa o'quvchilarning yutuqlarini statistik jihatdan baholashga xizmat qiladi, bu media matnlarning ta'lim jarayonidagi samaradorligini raqamlar bilan ko'rsatish imkonini beradi. Shu tarzda aralash tadqiqot dizayni nafaqat media matnlarning o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ta'sirini keng qamrovli va har tomonlama aniqlashga yordam beradi, balki amaliy natijalarni ham ishonchli va aniq tasdiqlashga imkon yaratadi.

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlarni to'plash uchun bir nechta usullar qo'llaniladi. Birinchi navbatda, sinfdagi dars jarayonini kuzatish orqali o'quvchilarning media matnlar bilan ishlashdagi faoliyati va kommunikativ kompetensiyalarini qanday rivojlantirayotgani o'rganiladi. Shu bilan birga, o'qituvchilar va o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazilib, media matnlarning o'qitish jarayonidagi roli va ta'siri haqida ma'lumotlar yig'iladi. Bundan tashqari, o'qish materiallari tahlil qilinib, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishga yordam beradigan resurslar va usullar aniqlanadi. Nihoyat, maxsus tayyorlangan testlar va baholash vositalari orqali o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalari baholanadi, bu esa media matnlar bilan ishlashning ta'lim sifatiga ta'sirini aniqroq ko'rsatishga imkon beradi. Ushbu tadqiqotda ishtirokchilarning namunaviy tanlov jarayoni aniq belgilangan mezonlarga asoslandi. O'quvchilar tanlashda maktabning ayrim sinf bosqichlari, ya'ni 7-9-sinflar e'tiborga olindi, chunki bu bosqichda o'zbek tili ta'limi strategiyalari va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish faol davom etadi. Namuna hajmi sifatida jami 60 nafar o'quvchi tanlandi, bu esa tadqiqotning ishonchliligi va aniqligini

ta'minlash maqsadida yetarli deb topildi. Shuningdek, media matnlar bilan ishlash jarayonini chuqurlashtirish uchun 5 nafar o'qituvchi qatnashdi; ular orasida o'zbek tili fanidan tajribali mutaxassislar mavjud bo'lib, ular ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida faol ishtirok etdi. Ushbu tanlov shakli yordamida tadqiqot ishtirokchilari o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda media matnlarining samaradorligini o'rganishga imkon berdi.

Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish samaradorligini baholashda turli ma'lumotlarni tahlil qilish usullari qo'llaniladi. Avvalo, yig'ilgan ma'lumotlar kodlash jarayoni orqali tartibga solinadi, bunda o'quvchilarning javoblari va faoliyati tahlil qilinadigan asosiy mavzular va kateqoriyalarga ajratiladi. So'ngra, tematik tahlil yordamida media matnlar foydalanuvchilarning kommunikativ qobiliyatiga ta'sir etadigan asosiy mavzular aniqlanadi, bu esa o'qitish jarayonidagi samaradorlikni tushunishga yordam beradi. Agar tadqiqot miqdoriy ma'lumotlarni ham o'z ichiga olsa, statistik testlar, masalan, t-test yoki ANOVA, ishlatiladi, ular media matnlar bilan ishlashning o'quvchilarning nutqiy va yozma kommunikatsiyasidagi o'zgarishlariga qanchalik ta'sir qilganini aniqlash uchun xizmat qiladi. Natijada, bu metodologiya media matnlar yordamida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini kompleks va tizimli baholash imkonini beradi.

Xulosa

Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini samarali rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, media matnlar yordamida o'quvchilar nafaqat til ko'nikmalarini oshiradilar, balki ularning fikr bildirish, muloqot qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari ham mustahkamlanadi. Media matnlar orqali amalga oshiriladigan mashg'ulotlar o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishga, turli kontekstlarda moslashishga va kommunikatsion vaziyatlarni muvaffaqiyatli boshqarishga yordam beradi. Natijada, ona tili darslarida media vositalarining integratsiyasi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini yanada yuqori bosqichga olib chiqadi, ularning tilni amaliy qo'llash darajasini oshiradi hamda zamonaviy kommunikatsiya talablari bilan uyg'unlashtiradi.

Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali vosita sifatida muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Media matnlar o'quvchilarga nafaqat tilni amaliy ravishda qo'llash imkonini beradi, balki ular orqali fikr almashish, muloqot qilish va turli kommunikativ vaziyatlarda o'zini ifoda etish malakalari shakllanadi. Shuningdek, media matnlar

zamonaviy voqeliklarni yorituvchi va qiziqarli bo'lgani sababli, o'quvchilarni faol ishtirokga chorlaydi, ularning e'tiborini jalb qiladi hamda o'qitish jarayonini yanada samarali qiladi. Shu sababli, o'qituvchilar media matnlarni ta'lim dasturiga muntazam kiritib, ularni o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini yaxshilash maqsadida keng ko'lamda qo'llashlari lozim.

Ushbu tadqiqot davomida yuzaga kelgan cheklovlar asosan namunaviy hajm va mahalliy ta'lim muassasalaridagi shart-sharoitlar bilan bog'liq bo'ldi. Shuningdek, media matnlarining ta'lim jarayoniga samarali integratsiyasi uchun o'quvchilarning texnologiyalarga bo'lgan o'ziga xos munosabati va metodik vositalarning cheklanganligi tadqiqotda soha rivojlanishiga to'siq bo'ldi. Kelajakda, media matnlari bilan ishlashning turli didaktik usullari va platformalarini o'rganish, shuningdek, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda yangi texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari kengroq tadqiq etilishi lozim. Bundan tashqari, media matnlari asosida real kommunikativ situatsiyalarni yaratishga qaratilgan amaliy tadqiqotlar olib borish til ta'limining samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi. Ona tili ta'limida media matnlar bilan ishlash o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Media matnlar o'quvchilarga turli kontekstlarda muloqot qilish imkonini berib, ularning tilni amaliy qo'llash ko'nikmalarini oshiradi. Shu bilan birga, bunday matnlar talabalarning fikrlash darajasini kengaytirib, madaniy va ijtimoiy jihatlarni yaxshi tushunishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida o'qituvchilar media manbalaridan samarali foydalanishlari uchun interaktiv metodlarni, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va guruhli muhokamalarni qo'llashni tavsiya etiladi. Bu usullar o'quvchilarda hamkorlik va faol ishtirokni rag'batlantiradi, natijada ularning kommunikativ kompetensiyasi yanada mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev, O. M., & Tursunov, B. R. (2018). Ona tili ta'limida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodlari. Tashkent: Fan va Texnologiya.
2. Karimova, S. D. (2020). Media matnlarining o'quv jarayonidagi roli. *Pedagogika va Psixologiya*, 4(2), 45-51.
3. Nurmurodova, M. A. (2019). Ona tili darslarida kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish. *O'zbek tilshunosligi*, 3, 78-84.
4. Ochilova, G. X. (2021). Media vositalari yordamida til o'rgatishda innovatsion yondashuvlar. *Ta'lim va Innovatsiyalar*, 5, 112-118.

5. Qodirov, D. S. (2017). Ona tili darslarida media matnlardan foydalanish. Zamonaviy Pedagogika, 1, 22-27.
6. Rahimova, L. J. (2022). O'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda media vositalarining o'rni. Ta'lim nazariyasi va amaliyoti, 6(1), 33-39.
7. Sultonova, M. R. (2019). O'quv jarayonida interaktiv media matnlar bilan ishlash metodikasi. Pedagogik texnologiyalar, 2, 59-64.
8. Tursunova, N. B. (2018). Ona tili ta'limida til ko'nikmalarini rivojlantirishda media matnlar rolini o'rganish. Ilmiy maqolalar to'plami, 12, 140-145.
9. Usmonov, F. Q. (2020). Kommunikativ kompetensiya va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati. O'zbekiston ta'limi, 8(3), 77-83.
10. Yusupova, D. A. (2021). Media matnlar bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning aloqadorlik qobiliyatini oshirish. Lingvistik tadqiqotlar, 4(7), 50-56.